

Н. В. Пильгун,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2179-0833>

Н. В. Плис,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: 8006383@stud.nau.edu.ua

Мета: стаття присвячена елементам правової сутності людини у визнанні її гідності та рівних і невід'ємних прав людини, які є основою свободи, справедливості та загального миру. Разом із тим, досліджені значущі, фундаментальні стандарти життєдіяльності особи в умовах війни в Україні; надані факти, які засвідчують порушення прав та свобод людини в Україні. **Методи дослідження:** в роботі використані діалектичний метод пізнання, історичні та загальнонаукові методи. Основою методології у цій роботі є системний підхід, який дозволяє розглядати певний об'єкт як багатоаспектне явище. **Результати:** визначено поняття прав людини та їх реалізація в умовах війни, гарантування державою прав людини та відповідність їх міжнародним стандартам та вимогам міжнародного права.

Ключові слова: права людини; свободи; невід'ємність прав; пріоритетність; гарантії прав людини; порушення прав.

Постановка проблеми та її актуальність.

Права людини належать до фундаментальних цінностей сучасної цивілізації. Сама концепція прав людини втілена у Загальній декларації прав людини (ООН, 1948 р.), де визнання гідності та невід'ємних прав людини є основою свободи, справедливості та загального миру. Розгляд питань щодо реалізації прав людини сьогодні присутні практично у кожній сфері життєдіяльності суспільства. У зв'язку з тим, що сучасна Україна на даному етапі її розвитку має військовий стан, а в загальному розумінні перебуває у перехідному періоді зміни системи державотворення та правотворення в умовах сьогодення. Тому формування правової держави та громадянського суспільства може базуватися тільки на рівних і невід'ємних правах людини, на що має спиратися позитивне законодавство держави. А це буде запорукою ефективності по-

будови усієї системи соціальних відносин. Дотримання та гарантування прав людини у будь-якій державі є одним із найголовніших факторів, задля існування демократичного суспільства та розвитку правової держави.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Дослідження прав і свобод людини було предметом наукового пошуку багатьох учених. Для написання цієї наукової роботи були використані доробки таких вчених, як Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М., Мерник А.М., Кузьміна В.О., Бурлаков Б.М., Прієшкіна О.В., Сенаторова О.В., Макеєва О.М. та ін. Однак низка питань щодо захисту прав людини залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є аналіз надання гарантій та реалізацій прав людини, їх порушень та загальнолюдської цінності у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Права людини є фундаментальною цінністю людства, витокami яких є стародавні міфи та вірування, що містять уявлення про цінність і недоторканність життя, рівність перед вищими силами. Серед перших письмових свідчень про формування уявлень і понять про права людини особливо можна відзначити давньоєврейські священні книги Танах (яка по-грецьки називалася «Біблія»). Серед 24 книг, створених протягом століть, є деякі, що містять ідеї про цінність і недоторканність людського життя та рівність людей. Також ідею рівності всіх народів висували давньогрецькі філософи-софісти (Лікофрон, Антифонт, Архідам). Вони довели, що всі люди від народження мають однакові права, визначені закономірно, тому що вони створені Всесвітом і «доля тяжіє однаково» над усіма людьми (Сенека, наприклад, вважав, що всі люди є співтоваришами, як раби долі). Подібна ідея виникла на Сході. Так, китайський мислитель Мо-Цзи (V ст. до н.е.) довів, що всі люди рівні перед Небом. Держава є результатом їхньої згоди. Варто зазначити, що християнство зробило свій фундаментальний внесок у поширення ідей, які згодом сформувавши концепцію прав людини. Розвивши і збагативши ідеї свого «першоджерела» – Біблії, християнство сформулювало в «Новому Завіті» багато гуманітарних принципів і норм загальнолюдського характеру. Воно поєднало ідеї про права людини з релігійними та моральними цінностями та посилило їхній вплив на Бога. Необхідно було шанувати кожную людину як творіння Боже за Його образом і подобою, визначало принципову рівність і свободу всіх людей у духовному вимірі [1, с. 8].

Очевидно, що людство пройшло тернистий шлях, аби досягнути становлення та захисту прав людини, завдяки тому, що ще із давнини суспільство зробило свої висновки щодо рівності та недоторканності життя.

Взагалі варто зазначити, що права людини на законодавчому рівні – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина.

Конституція України передбачає гарантії прав і свобод людини та громадянина, завдяки

яким регулюються норми життя та інтереси суспільства. Зокрема до таких слід віднести: право на вільний розвиток своєї особистості (стаття 23), невід'ємне право на життя (стаття 27), право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29), кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31), свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом (стаття 33), кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (стаття 34), кожен має право на освіту (стаття 53), громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (стаття 24), усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (стаття 21) [2, с. 8-14]. Тобто, категорія прав людини охоплює найбільш значущі можливості, стандарти життєдіяльності особи. Йдеться не про будь-які суб'єктивні права, що передбачають безліч варіантів правомірної поведінки, а саме про фундаментальні можливості, які необхідні для гідного існування і розвитку суспільства.

Права людини мають свій унікальний характер, сукупність юридичних властивостей, що дозволяє відрізнити права від інших правових категорій. Загалом права людини характеризуються такими ознаками: це суб'єктивні здібності. Іншими словами, ваші права належать вам, і тільки ви вирішуєте, як розпоряджатися ними з урахуванням обмежень, встановлених законом. Такими правами є нормальне існування людини: можливість саморозвитку, вдосконалення, реалізації в суспільстві, взаємодії з суспільством і державою; універсальність, оскільки права належать кожному, незалежно від раси, національності, переконань та інших факторів; природність, тобто більшість прав, належить людині від народження. Крім того, може захищати інтереси дітей, які зачаті, але ще не народжені; невід'ємність, це означає, що інші учасники суспі-

льних відносин, держава та її посадові особи не можуть протиправно позбавити особу її прав; невідчужуваність, тобто людина не може відмовитися від своїх прав ні за яких обставин і з будь-якої причини; рівність у правах означає, що кожен має рівні права за змістом і обсягом, незалежно від обставин; поєднанням формального та неформального, оскільки природні права людини невичерпні то захистити та закріпити їх усі неможливо, проте це не означає, що вони не існують і не повинні забезпечуватися державою, у свою чергу, деякі категорії прав підлягають імплементації в національне законодавство; відповідність міжнародним стандартам, тобто вимогам, які висуваються міжнародною спільнотою [3, с. 43]. Із вище наведеного можна зробити висновок, що перелік ознак є невичерпним і може доповнюватись та підлягати розширеному тлумаченню. Науковці мають різне бачення щодо форми та змісту ознак, а це в свою чергу свідчить про важливість та цінність надання, гарантованість охорони та захист прав людини.

Визнаючи, що права і свободи людини є визнанням їх державою і в контексті їх реалізації можуть бути досягнуті різними способами, шляхом відповідних дій держави, її інституцій та посадових осіб, наприклад, шляхом декларацій, заяв, закріплення права людини в конституціях та інших законах, брати участь у розробці та прийнятті міжнародних документів з прав людини шляхом приєднання та ратифікації відповідних міжнародних договорів. Забезпечення прав і свобод людини – це створення належних умов для їх реалізації, що має такі три телеологічні доміанти (цільові напрями) діяльності держави: сприяння реалізації прав і свобод людини (формування їх загальної соціальної безпеки шляхом позитивного впливу); захист Права і свободи людини (попередження злочинності шляхом вжиття заходів, особливо правових), захист прав і свобод людини (у разі порушення будь-якими суб'єктами прав і свобод людини). Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що спрямування сучасної української діяльності, зокрема утвердження та забезпечення прав і свобод людини, є основною функцією Української держави [4, с. 34].

Держава піклується про своїх громадян дотриманням і захистом прав та свобод населення. Забезпечення таких вимог дозволяє державі цілісно та безконфліктно функціонувати, задовольняючи потреби суспільства.

Загалом, якщо говорити про Україну, то в процесі реалізації прав, свобод та виконання обов'язків, на сучасному етапі розвитку системи державотворення, здебільшого порушені права громадян, і особливо про на життя у зв'язку з війною. З точки зору історії, Україна за свій час пережила масу обмежень, які руйнували основні принципи правової держави, в основі якої закладено верховенство права та закону. Прикладів таких соціальних явищ дуже багато, зокрема це: голодомор, кріпацтво, бій на станції Крути, який став символом незламності та стійкості українського народу, розстріляне відродження та інші. Такі негативні явища наздогнали Україну і в часи незалежності; прикладом є небесна сотня, революція гідності та війна, яка розпочалася за ініціативи російської федерації.

У сучасному світі укладено велику кількість міжнародних договорів щодо захисту особистості в мирний час і під час збройних конфліктів. На жаль, ця кодифікація не призвела до кращого захисту людей під час війни, а також належним чином не захистила їхні права від тиранії авторитарних режимів. Статут Організації Об'єднаних Націй заборонив війну в 1945 році, але з того часу більше збройних конфліктів починалося, ніж закінчувалося, забираючи все більше життів цивільного населення. Ця негативна тенденція яскраво ілюструється на прикладі двох конфліктів у різні століття. У 19 столітті, коли війна була дозволена, звичай війни ще не були написані, а права людини тільки почали обговорюватися на національному рівні. У франко-пруській війні загинуло лише 2% мирного населення. Навпаки, війна у В'єтнамі забрала 3 мільйони життів цивільного населення, або 95 відсотків, у порівнянні зі 150 000 військовослужбовців [5, с. 8].

За такою аналогією розвиваються події в Україні, страждають цивільні люди, а найстрашніше те, що страждають діти. На жаль, через неправомірні дії агресора (росії), відбувається ма-

сове порушення прав та свобод людини та фактичний геноцид українського населення.

Офіційно воєнний стан в Україні введений з 24 лютого 2022 року. Загалом, воєнний стан – це особливий правовий режим, який встановлюється в Україні або на окремих її територіях у разі збройної агресії та інших передбачених законом обставин і передбачає надання відповідним органам влади необхідних повноважень для відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим передбачена також можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина зумовлене погрозою та встановлення строку дії цих обмежень [6].

Із початку повномасштабного вторгнення в Україну зафіксовано масу порушень прав людини, до них слід віднести: право на життя та право на особисту недоторканність, право на недоторканність житла та право на саме житло, право на освіту та право на якісне медичне обслуговування тощо. Беззаперечно, можна привести багато фактів, які підтверджують протиправні дії ворога. Із 24 лютого до 25 вересня комісія ООН зафіксувала 5996 смертей та 8848 поранень цивільних осіб, зокрема, 382 випадки загиблих дітей. Потрібно зауважити на тому, що реальних вбивств набагато більше; оскільки збір і перевірка інформації з деяких регіонів України, які постраждали від бойових дій, дуже складно відтворити. Більшість жертв серед цивільного населення, зареєстрованих з 24 лютого, були спричинені використанням вибухової зброї в населених пунктах. За даними комітету, під час окупації в Київській, Чернігівській, Сумській та Харківській областях більшість жертв становили чоловіки, але по-звірячому вбивали жінок і дітей. «Насильницькі зникнення та свавільні затримання» представників місцевої влади, журналістів, активістів та інших цивільних осіб були звичайним явищем на окупованих територіях: за звітний період зафіксовано 407 випадків. Із 38 цивільних осіб (34 чоловіки, 4 жінки), які були звільнені та опитані Комісією, 33 повідомили про катування та жорстоке поводження з боку збройних сил російської федерації та пов'язаних з ними збройних груп під час їх ув'язнення [7].

Ще одним прикладом, зафіксованим незалежною міжнародною комісією ООН, є звалтування та незаконне позбавлення волі й утримання в нелюдських і принизливих умовах українського населення. Комісія ООН задокументувала у Чернігові 17 березня обстріл касетними боєприпасами дитячої лікарні та центральної частини міста, де загинула велика кількість людей. Разом із тим були зафіксовані звалтування дорослих та дітей, тримання в нелюдських умовах, руйнування будівель; і це є порушенням права на життя та визнання злочинних дій агресора воєнними злочинами.

Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні задокументувала порушення прав людини та підтвердила випадки страт і жорстокого поводження у Бучі з боку російських військових. Про це заявив голова комітету Ерік Моуз на прес-конференції в Женеві після своєї усної доповіді Раді ООН з прав людини, пише AP. «Буча було одним з місць, де ми виявили випадки страт та жорстокого поводження перед стратою», – сказав він. Також Ерік Моуз повідомив, що комітет має намір розслідувати повідомлення про масові поховання у звільненому від російських окупантів Ізюмі Харківської області. За його словами, на даному етапі розслідування комісія ще не встановила осіб, причетних до порушень в Україні. У разі успіху імена будуть включені до загального остаточного звіту в березні 2023 року.

Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні – незалежний орган, уповноважений Радою з прав людини ООН розслідувати всі ймовірні порушення та утиски прав людини та порушення міжнародного гуманітарного права, а також пов'язані з ними злочини, в контексті агресії проти України з боку російської федерації. 31 березня президент Ради ООН з прав людини Федеріко Вільєгас оголосив про створення комісії для розслідування воєнних злочинів та інших зловживань, скоєних під час вторгнення росії в Україну [8]. Такі факти є неприпустимими у XXI столітті. Неведені приклади ще раз засвідчують про масові порушення прав людини в умовах сьогодення. Такі вчинки з боку агресора порушують всі стандарти та норми міжнародного та гуманітарного права лю-

дини. Відбуваються і порушення правил ведення війни, тобто застосування забороненої зброї, напад на цивільне населення, умисні вбивства, нелюдське поводження тощо.

Можна стверджувати про те, що журналісти надають нам правдиву інформацію, а це говорить про закладення основи демократичного суспільства в Україні. За словами О. Макеєвої у багатьох країнах світу активно йде формування інформаційного суспільства, де кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, комунікувати між собою. Провідна роль у забезпеченні правовою інформацією суспільства, реалізацією свободи слова та права на інформацію відіграють ЗМІ, для яких інформаційна діяльність є головним завданням і професійною діяльністю, а правова комунікація є способом поширення правових знань [9, с. 31]. Завдяки засобам масової інформації, український народ та інші народи світу дізнаються про масові порушення прав людини, які відбуваються внаслідок військового вторгнення збройних сил російської федерації на територію України. Зафіксовані неприпустимі звірства в 21 столітті, і це стало всесвітньо відомими фактами завдяки ЗМІ. Українські журналісти та журналісти інших країн світу фіксують та висвітлюють військові злочини російської федерації проти народу України, що в свою чергу підтверджує право на свободу інформації, на вільне вираження своїх поглядів і переконань та фіксації реальних подій в Україні.

Висновки. Отже, права людини в Україні чітко визначені в Конституції, але в зв'язку з вторгненням російської федерації на територію української держави зафіксовано їх порушення, що спричиняє обмеження прав і свобод українських громадян. На сьогодні зафіксовані грубі порушення прав людини, такі як: посягання на життя та здоров'я людини, масові знищення цивільного населення, вбивства українських лідерів, насильства, катування, заволодіння та пошкодження майна; порушено свободу пересування, право на особисте та приватне життя та багато інших злочинних дій з боку агресора. Наразі всі факти злочинних дій фіксуються міжнародними та національними організаціями; разом з

тим світова спільнота визнала, що події, які відбуваються на території України, – це геноцид українського народу. В цілому існують національні та міжнародні гарантії прав людини, де основним завданням є формування механізму забезпечення та захисту прав людини, який включає загальну систему гарантій прав і свобод.

Міжнародне право в частині гарантій прав людини є системою загальних і юридичних засобів та інститутів, спрямованих на сприяння реалізації прав людини, а також забезпечення їх охорони та захисту від порушень. Важливою міжнародно-правовою гарантією прав людини є права кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій. Разом з тим, ефективною гарантією є також розгляд скарг Європейським судом з прав людини. Важливу роль у системі європейських гарантій прав людини відіграє Венеціанська комісія, яка є дорадчим органом Ради Європи з питань конституційного права. Поряд з Радою Європи питання прав людини посідають значне місце у діяльності Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), до складу якої входить і Україна. Населення України має надію, що саме ОБСЄ, Парламентська Асамблея Ради Європи, Комітет Міністрів Ради Європи, моніторингові органи ООН та рада ООН з прав людини і надалі будуть контролювати додержання державами-членами своїх зобов'язань щодо зміцнення міжнародного режиму захисту прав людини і громадянина в кожній державі. Разом з тим правам людини кореспондують зобов'язання держави щодо поваги до прав людини, їх забезпечення та захисту життя людини. Тому, у межах правозахисного механізму Україна має розробити законопроекти, які будуть регулювати права людини у період військового стану.

Література

1. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Права людини. Ужгород: Ліра, 2003. 189 с.
2. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.

3. Мерник А.М., Кузьміна В.О., Бурлаков Б.М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичні і практичні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 42-46.

4. Прієшкіна О.В. Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 33-34.

5. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 208 с.

6. Права людини і громадянина під час дії воєнного стану. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyna-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu/>

7. ООН: Напад росії на Україну сильно вдарив по дотриманню прав людини. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/27/7369305/>

8. Страти у Бучі: комісія ООН підтвердила злочини російських військових. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/strati-u-buchi-komisija-onn-pidtvrdila-zlochiny-rosijskikh-vijskovikh-877353.html>

9. Макеєва О.М. Засоби масової інформації як суб'єкти правової комунікації. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2019. № 1 (50). С. 30-36. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.50.13567>

6. Prava lyudyny i hromadyanyna pid chas diyi voyennoho stanu. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyna-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu/>

7. OON: Napad rosiyi na Ukrainu sylno vdaryv po dotrymannyu prav lyudyny. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/27/7369305/>

8. Straty u Buchi: komisiya OON pidtvrdyla zlochyny rosiyskykh viyskovykh. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/strati-u-buchi-komisija-onn-pidtvrdila-zlochiny-rosijskikh-vijskovikh-877353.html>

9. Makeyeva O.M. Zasoby masovoyi informatsiyi yak subyekty pravovoyi komunikatsiyi. *Naukovi pratsi Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Yurydychnyy visnyk «Povitryane i kosmichne pravo»*. Kyiv: NAU, 2019. № 1 (50). S. 30-36. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.50.13567>

References

1. Bysaha Yu.M., Palinchak M.M., Byelov D.M., Dankanych M.M. Prava lyudyny. Uzhhorod: Lira, 2003. 189 s.

2. Konstytutsiya Ukrainy: ofits. tekst. Kyiv: KM, 2013. 96 s.

3. Mernyk A.M., Kuzmina V.O., Burlakov B.M. Obmezheniya prav i svobod lyudyny v suchasnykh umovakh: teoretychni i praktychni aspekty. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. 2020. № 2. S. 42-46.

4. Priyeshkina O.V. Prava lyudyny v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku. *Pravova derzhava*. 2017. № 26. S. 33-34.

5. Senatorova O.V. Prava lyudyny i zbroyni konflikty: navch. posib. Kyiv: FOP Holembovska O.O., 2018. 208 s.

HUMAN RIGHTS AS A FUNDAMENTAL VALUE IN UKRAINIAN SOCIETY

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: 8006383@stud.nau.edu.ua

Purpose: the article reveals the elements of the legal essence of a person in the recognition of his dignity, equal and inalienable human rights, which are the basis of freedom, justice and universal peace. The study presents the significant, fundamental possibilities of the standard of living of a person in the conditions of war in Ukraine; facts that testify to the violation of human rights and freedoms in Ukraine. **Research methods:** dialectical method of cognition, historical and general scientific methods. The basis of the methodology is a systematic approach that allows considering a certain object as a multifaceted phenomenon. **Results:** the concept of human rights and their implementation in the conditions of war, the guarantee of human rights by the state and their compliance with international standards and requirements of international law are defined.

The authors state that human rights in Ukraine are clearly defined in the Constitution, but in connection with the invasion of the Russian Federation on the territory of the Ukrainian state, their violation has been recorded, which causes restrictions on the rights and freedoms of Ukrainian citizens. To date, gross violations of human rights have been recorded, such as: encroachment on human life and health, mass destruction of the civilian population, murders of Ukrainian leaders, violence, torture, seizure and damage to property; freedom of movement, the right to personal and private life and many other criminal actions by the aggressor were violated. Currently, all facts of criminal acts are recorded by international and national organizations; at the same time, the world community recognized that the events taking place on the territory of Ukraine are a genocide of the Ukrainian people.

In general, there are national and international guarantees of human rights, where the main task is the formation of a mechanism for ensuring and protecting human rights, which includes a general system of guarantees of rights and freedoms. At the same time, human rights correspond to the obligations of the state regarding respect for human rights, their provision and protection of human life. Therefore, within the framework of the human rights mechanism, Ukraine should develop draft laws that will regulate human rights during the period of martial law.

Key words: human rights; freedom; inalienability of rights; priority; guarantees of human rights; violation of rights.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2022